De Rekkense Inrichtingen 1913-2013

Inleiding

Geloof, gedrevenheid en optimisme om het leven van mensen in nood te verbeteren zijn steeds weer de drijfveren geweest van de werkers binnen de Rekkense Inrichtingen. Duizenden gemotiveerde mensen hebben hun beste krachten gegeven om, in navolging van de oprichters van de Rekkense Inrichtingen, hen die in de knel zaten opnieuw perspectief te bieden. Dit ging niet altijd zonder slag of stoot, er werd gelachen maar ook gehuild. Er moesten tegenslagen worden geïncasseerd en niet alles liep op rolletjes. Dit jaar is het honderd jaar geleden dat de eerste steen van paviljoen De Haar werd gelegd. Dit gebeurde op 30 juni 1913. Daarna zouden er nog vele paviljoens verrijzen op de Rekkense Heide. In dit artikel wordt ingegaan op deze geschiedenis, op de idealen en het enthousiasme van de werkers. Ook zullen de verschillende organisaties aan de orde komen, waaronder kliniek Oldenkotte, de Eefdese Tehuizen, De Marke, het Johannes Wier-huis en Tactus Verslavingszorg die uit de Rekkense Inrichtingen zijn ontstaan.

De idealen van het Reveil

Het protestants-christelijke Reveil (1815-1870), ontstaan rond mensen als Da Costa en Groen van Prinsterer, was een beweging die het christendom in praktijk wilde brengen. De aanhangers van het Reveil streefden een betere wereld na en verwachtten die van een door het geloof opgewekte verandering van de enkeling. Zo stelde men in het Reveil het gevoel van het individu centraal in plaats van de rede. Een man die door de idealen van het Reveil gegrepen werd, was E. René van Ouwenaller (1855-1942). Hij had een scherp oog voor de nood van mensen die in gevangenissen werden vastgehouden. Indachtig de woorden van Jezus in Mattheüs 25 bezocht hij wekelijks gevangenen in hun cel. Van Ouwenaller was van mening dat met opsluiting alleen niets bereikt werd. ‘Deze mensen horen niet in een gevangenis maar zouden gebaat zijn bij opvang in een zorgzame omgeving’, was zijn mening. In 1938 schreef hij zijn vernieuwende ideeën over deze zorg op in een brochure met de titel *Onbevredigd*. Deze brochure is tientallen jaren lang bij rechtscolleges gebruikt. Hij pleitte daarin ook voor een gedegen opleiding voor gevangenispersoneel.

Op een conferentie in 1910 van de Centrale Bond voor Inwendige Zending, waarvan Van Ouwenaller bestuurslid was, kwam de zwakzinnigenzorg aan de orde. Op deze conferentie was ook de jonge predikant Wouter Lourens Slot uit Rekken aanwezig. Van Ouwenaller en Slot kwamen aan de praat over de oprichting van een speciale inrichting. Slot zei: ’Ik weet wel een geschikt terrein in Rekken’. Ze maakten de afspraak dat Slot binnen een half jaar dit terrein geregeld zou hebben en dan konden ze verder praten. Tot Van Ouwenallers verbazing maakte Slot zijn woorden waar. Op 12 juli 1912 werd voor 7.500 gulden

Kadastrale kaart 1867 met de Rekkense heide nog niet ontgonnen. In 1912 werd 100 hectare aangekocht voor de bouw van de Rekkense Inrichtingen (collectie: J. Baake).

honderd hectare Rekkense heide en moeras aangekocht. Enkele maanden eerder, op 20 maart 1912, was de Vereniging tot Stichting van Christelijke Inrichtingen voor Verpleging van Zwakzinnigen in Rekken haar werk begonnen. Op 12 juli van dat jaar vond in een snikhete consistorie van de Hervormde Kerk in Rekken de overdracht van de gronden plaats.

Het werk kan beginnen

Architect Cornelis de Groot uit Hilversum kreeg de opdracht om de nieuwe inrichting te ontwerpen. Hij ontwierp de paviljoens in Japanse stijl. Het was de bedoeling dat de nieuwe inrichting kleinschalig, ruim en modern van opzet zou worden. Geen grote gebouwen meer zoals toen gebruikelijk was. Men verwachtte dat het platteland een heilzame en rustgevende uitwerking op de patiënten zou hebben. Enkele paviljoens en een directeurswoning verrezen en er werd een boerderij, de Dennenkamp, gebouwd waar de patiënten zouden werken. Zo ontstond een inrichting die zelfvoorzienend was. Rust, reinheid en regelmaat werden belangrijk gevonden.

In de eerste jaren werden vooral jongvolwassenen opgenomen die vanwege verstandelijke beperking en hun omstandigheden niet meer thuis konden blijven. Door de contacten die Van Ouwenaller had met het Ministerie van Justitie en het gevangeniswezen, werden er gaandeweg ook veroordeelde patiënten in Rekken opgenomen. Deze opnames in een justitieel kader namen na 1927 een grotere vlucht toen de zogenaamde psychopatenwet was aangenomen. De kliniek Oldenkotte startte in 1928. Begin jaren dertig waren er 235 patiënten waarvan 35 met een zgn. tbr-maatregel (tegenwoordig tbs, ter beschikkingstelling met dwangverpleging).

Strubbelingen met Ds. Slot

Begin jaren dertig ontstonden er strubbelingen met Slot, die naar de mening van het bestuur te veel zijn eigen gang ging. Er ontstond een min of meer onwerkbare situatie. In 1936 nam Slot afscheid als directeur van de Inrichting en nam zijn schoonzoon Evert van Schothorst (1905-1974) zijn plaats als directeur in. Wel bleef Slot als geestelijk verzorger werkzaam en een onevenredig grote invloed houden. De immer gedreven Slot startte intussen in Wapenveld een nieuw project, de Wouter Lourens Slot Stichting, op landgoed De Dreef. In 1939 vertrok hij, samen met enkele getrouwen, zelf ook naar Wapenveld. Zijn schoonzoon Evert van Schothorst werd er directeur wat hij tot 1967 bleef. Wouter Lourens Slot overleed in 1944.

Eerste steenlegging van paviljoen "De Haar" op 30 juni 1913 (collectie: Henk Sieben).

Fontein 'wandelde met God'

Ondanks deze perikelen heerste op de inrichting de goede sfeer van een landbouwkolonie. Er werd gewerkt op de boerderij, er kwam een conservenfabriekje, een keuken, een timmerwerkplaats, een wasserij, een radiocentrale en men groef een eigen zwembad dat nog altijd floreert. Ook was er aandacht voor de vrijetijdsbesteding. Toneel, muziek en nuttige recreatie. In mei 1940 werd Henk Fontein (1899-1981) als directeur benoemd. Hij was pedagoog, onderwijzer van beroep en een aanhanger van de Remonstrantse Broederschap, een protestants

kerkgenootschap dat Calvijns leer van de genade en predestinatie verwerpt. Daarmee leggen de remonstranten, in tegenstelling tot de Calvinisten, veel meer het accent op het goede in de mens dat tot ontwikkeling moet worden gebracht. Deze zienswijze leidde tot een discussie die door de erevoorzitter Van Ouwenaller werd afgesloten met de woorden: 'Aan de hemelpoort zal er niet naar het lidmaatschap van een kerk worden gevraagd, maar of u met God hebt gewandeld. U ziet toch, de heer Fontein wandelt met God'. Fontein deelde de opvattingen van Maria Montessori over onderwijs waarin zelfstandigheid en zelfwerkzaamheid een belangrijke rol spelen. Enkele dagen na zijn benoeming werd Nederland bij de oorlog betrokken.

Oorlogstijd

Tijdens de oorlogsjaren ging het werk zo goed en zo kwaad als mogelijk door. Vooral in het laatste oorlogsjaar werden de gevolgen van de oorlog ten volle merkbaar. In het jaarverslag van 1943 werd er nog geen melding gemaakt van de oorlog, maar na de slag om Arnhem (september 1944) werden zowel de paviljoens van Oldenkotte als enkele huizen gevorderd. Er werden gewonde soldaten in ondergebracht. Het kerkgebouw op het terrein werd gebruikt om de bewoners van Oldenkotte op te vangen. Overal heerste chaos. Er speelden zich wanordelijke taferelen af. Paviljoen Mariënoord werd omgebouwd tot veldhos-

Ds. Slot in zijn werkkamer (collectie: Henk Sieben).

(collectie: Henk Sieben)

pitaal. Op de Inrichting deed men zijn uiterste best om met minimale middelen de soms dodelijk gewonde soldaten bij te staan. Andere soldaten keerden zo snel mogelijk naar Duitsland terug. Twaalf soldaten die het leven lieten, werden her en der op het terrein begraven, later op begraafplaats Rustoord. Begin jaren vijftig werden allen herbegraven op de Duitse militaire begraafplaats in IJsselstein.

Ontwikkelingen na de oorlog

Na de oorlog werd de draad met volle energie weer opgepakt. In de vreugde van de bevrijding moesten paviljoens weer worden opgeruimd. Het was een onbeschrijfelijke rommel en chaos. Er was enige tijd sprake van dat de paviljoens gebruikt zouden worden om NSB'ers op te sluiten maar dat plan ging slechts in zeer beperkte mate door. Op 31 december 1945 waren er 149 mannelijke en 115 vrouwelijke patiënten opgenomen.

Het bestuur volgde de maatschappelijke ontwikkelingen op de voet en oriënteerde zich op enkele panden in Eefde. Men kon slechts gedeeltelijk aan de grote vraag naar opnameplaatsen voldoen, vooral voor wat betreft ouderen. Daarom werden in 1949 Groot-Hungerink voor mannen en 't Mastler voor vrouwen in gebruik genomen. Tevens werd in 1950 Huize Baank in Eefde in gebruik genomen als huis voor ongehuwde moeders. In 1969 verhuisden deze moeders naar paviljoen Heihorst in Rekken. In 1947 werd het Sophiahuis te Apeldoorn geopend. Dit was een sluisinternaat, bedoeld om de terugkeer van jongeren naar de maatschappij te begeleiden.

In 1949 werd een verandering in de organisatie en een naamsverandering door-

Dit artikel bestaat uit in totaal uit 21 pagina's en is volledig opgenomen in Old Ni-js nr.75 uitgave augustus 2013.